

Liberala in- och utsikter

BENNY CARLSON

Mont Pèlerin Society är ett sällskap insvept i en mytomspunnen slöja, ett sällskap som de flesta inte känner till men som inte lämnar dem som vet något likgiltiga utan framkallar positiva eller negativa reflexer. Sällskapet har sitt namn efter ett möte på det schweiziska berget Mont Pèlerin 1947 där Friedrich von Hayek samlade framstående ekonomer och samhällsvetare på ett hotell med utsikt över Genèvejön för att diskutera hur man från liberalt – närmast marknadsliberalt – håll skulle bemöta efterkrigstidens hot och möjligheter.

Sedan tidigare finns en historik om sällskapet: R M Hartwells *A History of the Mont Pèlerin Society*, som enligt litteraturlöslagen Libris inte finns tillgänglig på något svenskt bibliotek. Nu har Bruce Caldwell, ekonomiprofessor vid Duke University och Hayek-specialist, lagom till sällskapets 75-årsjubileum låtit publicera mötesanteckningarna från 1947 i deras exakta lydelse. Anteckningarna, gjorda av Hayeks sekreterare Dorothy Hahn, finns arkiverade vid Hoover Institution vid Stanforduniversitetet. De omfattar 19 sessioner från 1 till 10 april. De var aldrig avsedda för publicering men nu kan alltså vem som vill lyfta på slöjan och ta del av vad som avhandlades och yttrades vid mötet. Resultatet är något förvirrande. Många röster bryts mot varandra i en kakofoni förevigad i emellanåt ganska korthuggna anteckningar. Några yttranden verkar rent av självmotsägande. Caldwell har emellertid som sig bör skrivit en lång introduktion som ger en utmärkt bakgrund till och översikt av vad som hände. Efter att ha passerat den in-

körspporten kan var och en botanisera i Dorothy Hahns anteckningar allt efter eget intresse vad gäller teman och deltagare.

Caldwell ger i sitt förord fyra skäl till publiceringen av mötesanteckningarna: Utöver att uppmärksamma 75-årsjubileet, göra historiskt viktiga dokument allmänt tillgängliga och rikta uppmärksamhet mot Hoover-institutionens värdefulla arkivsamlingar handlar det om att liberalismen i dag, liksom 1947, är under attack. Mont Pèlerin Society har setts som roten till ”den onda nyliberalismen” och dess kritiker tenderar, menar Caldwell (s xvi), att citera varandra i stället för att gå till originaltexter: ”Den nuvarande akademiska litteraturen om nyliberalism kommer farligt nära att utvecklas till den renaste formen av ekokammare.”

Låt oss glänta på Caldwell's inkörspport. Hayek hade redan 1944, oroad av bl a planhushållningen i England och framtidsutsikterna för Centraleuropa, fört fram tanken på att bilda ett liberalt internationellt sällskap. Framgången med *The Road to Serfdom* (Vägen till trälldom), publicerad samma år, gav honom möjlighet att förverkliga tanken. Finansiering av ett möte garanterades av den schweiziske bankiren Albert Hunold, resekostnaderna för deltagare från USA betalades av den Kansasbaserade Volker-fonden. Efter mycket bry och korrespondens hade Hayek en lista med 39 namn beredda att komma till Mont Pèlerin. Att räkna upp alla dessa namn skulle föra för långt, men några av de internationellt mest kända får (i ett subjektivt urval) passera alfabetisk revy: Maurice Allais, Aaron Director, Walter Eucken, Milton Friedman, John Jewkes, Frank Knight, Fritz Machlup, Ludwig von Mises, Michael Polanyi, Karl Popper, Lionel Robbins, Wilhelm Röpke och George Stigler.

Under första veckan diskuterades fem teman: Fritt företagande eller kon-

RECENSION

Bruce Caldwell (red): *Mont Pèlerin 1947: Transcripts of the Founding Meeting of the Mont Pèlerin Society*, Hoover Institution Press, 2022, 222 sidor, ISBN 978-0-817-92484-3.

Benny Carlson är professor emeritus i ekonomisk historia vid Ekonomihögskolan, Lunds universitet.

kurrensregim; modern historiografi och politisk bildning; Tysklands framtid; problem och möjligheter för en europeisk federation; liberalism och kristendom. Det första temat var avsett att klargöra skillnaden mellan ett *laissez-faire*-system av Mises typ och det system Hayek förespråkade där stat och lagstiftning strävar efter att göra konkurrensen så effektiv som möjligt. Caldwell förmodar att det var under denna diskussion Ludwig von Mises förklarade att de församlade var en hop socialister och stövlade ut ur rummet. Det tredje temat, om Tyskland, gjorde (med Hayeks ord) Walter Eucken, grundare av den liberala Freiburgskolan, till konferensens stjärna.

Fem teman för den andra veckan bestämdes av konferensdeltagarna: kontracykliska åtgärder, full sysselsättning och monetär reform; lönepolitik och fackföreningar; beskattning, fattigdom och inkomstfördelning; jordbrukspolitik; den rådande politiska krisen. Diskussionen om beskattning dominerades av Friedman och hans idé om att fattigdomsproblemet kan lösas med en kombination av progressiv och negativ inkomstskatt, varefter alla andra fattigdomsprogram kan skrotas.

Låt oss efter denna rusch genom portgången göra några axplock ur konferensmaterialet. Hayek betonade i sitt välkomsttal att en vetenskapsman inte kan vara vare sig liberal eller illiberal. Om han är illiberal och förkastar tankefriheten, utan vilken det inte finns någon sann vetenskap, är han under alla förhållanden ingen vetenskapsman. I sitt stora linjetal räknade Hayek upp namnen på 26 personer som blivit inbjudna men inte kunnat komma. Samtliga hade enligt Hayek uttryck sympati för syftet med mötet. Bland dem fanns Eli Heckscher. Ende svensk på plats var Herbert Tingsten. Han trivdes inte i sällskapet. I sina memoarer (Tingsten 1971, s 280) skriver han att de flesta deltagarna "företrädde en gammalliberalism, som var mig helt

främmande", varför han aldrig mer deltog i sällskapets sammanträden.

I sin inledning till de båda sessionerna om fritt företagande och konkurrens likställde Hayek i princip konservativa grupperns stöd till karteller och jordbruk med mer långtgående socialistiska förslag. Han framhöll, vilket nog inte är vad hans sentida kritiker förväntar sig och, vill jag tillägga, vad de konservativa i dagens USA borde betänka, att marknaden inte kan sörja för sjukvården. Han varnade för att patent, copyright och aktiebolag skapar monopol och argumenterade för att arvsskatter skapar social rörlighet och egendomsutjämning.

Mises förklarade att alla monopolproblem har sitt upphov i statliga åtgärder. Frank Graham (s 102), nyligen pensionerad från Princeton, gick till motat tack: "Perfekt frihet existerar i djungeln. Där finns ingen lag. Jag anser att om vi genomför professor Mises förslag så hamnar vi i djungeln. Vi har samlats här för att finna medelvägen mellan djungeln och fångelset. Det tycks innebära ett noggrant övervägande av vad staten bör göra, och hur mycket den bör göra."

Flera andra deltagare vände sig mot Mises. Tingsten efterfrågade en mer förnuftig liberalism. Alla i rummet var väl ändå inte motståndare till statliga monopol?

I sessionerna om en europeisk federation utspann sig en ordväxling om institutioner och ideologier mellan Mises och Hayek. Mises (s 137–138) menade att betydelsen av institutioner ofta överskattas medan betydelsen av ideologier underskattas: "Om många människor tror att krig kan förbättra deras läge kommer ett kontor i Genève inte att förhindra krig." (Han likställde tydligen intressekamp med ideologi.) Hayek undrade då om inte ideologier påverkar institutioner men Mises menade att påverkan går i motsatt riktning.

I sessionen om kontracykliska åtgärder erkände Lionel Robbins från Lon-

don School of Economics att han efter hand kommit fram till att Keynes idéer inte var så dumma; det gällde emellertid att inte blanda ihop dem med Beveridges. Robbins underströk problemet med tajming av offentliga investeringar och risken för att den offentliga sektorn slukar den privata. Friedman varnade för att försök att sätta in offentliga investeringar i rätt tid lätt kan göra det ekonomiska systemet mer och inte mindre instabilt. Det går (s 162) att inom ramen för det monetära systemet få ”hela huset i ordning”. Går man bortom det hamnar man i problemet med regler kontra regleringar. Skattesystemet måste fungera som en automatisk stabilisator.

Temat liberalism och kristendom har återkommande aktualitet. Filosofen Karl Popper (s 145) tyckte inte att inledaren, Chicago-ekonomen Frank Knight, hade visat religionen tillräcklig respekt och fortsatte: ”Religioner är intoleranta, eller tenderar att vara intoleranta. Men Liberalismen är *tolerant*. Det enda vi inte tolererar är intolerans.” Knight (s 146) påpekade att romarriket hade tolererat de kristna men de kristna hade inte tolererat hedningar. ”Frågan är om de kristna kommer att tillåta oss att vara liberaler.” Den tyskamerikanske ekonomen Karl Brandt menade att kristendom och liberalism förenas av en gemensam attityd till individen, det är ingen slump att liberalism saknas i buddhistiska och islamiska länder. Han inflikade (s 147) en observation som ekar in i våra dagar: ”Otroligt många totalitära i USA”.

Jordbruket är en annan av liberalismens ständiga stöttestenar (som förvisso över tid har krympt ungefär i takt med jordbrukarbefolkningen). Den tysk-schweiziske ekonomen Wilhelm Röpke (s 193) förklarade varför: ”Vilket är liberalismens förhållande till jordbruket? Tendens att betrakta jordbruket som vilken industri som helst. Alltfler liberaler har emellertid kommit att tvärtom anse att jordbruket är en livsstil. [...] Genom

familj jordbruk undviker vi industrialiseringens proletära nomader.”

Hayek oroades av benägenheten att betrakta ett problem i taget, den här gången jordbruket. Varför säga till människor som ägnar sig åt jordbruk och känner till riskerna att de borde befrias från dessa risker? William Rappard, schweizisk ekonomihistoriker och diplomat, såg jordbruket som liberalismens största utmaning. I övriga industrier arbetar jämviktens krafter ganska snabbt. Men i jordbruket tar det på grund av biologiska processer och klimatförhållanden längre tid.

I diskussionen om den rådande politiska krisen bröts som så ofta idealistiska/optimistiska och realpolitiska/pessimistiska utsagor mot varandra. Popper menade att det aldrig tidigare i historien hade funnits så många människor med goda intentioner som just nu. Robbins varnade (s 209) för eftergiftspolitik mot ryssarna, ett yttrande som kan vara värt att fundera på i våra dagar: ”Man kommer bara någonstans med ryssarna om man behandlar dem som om de *inte* är mänskliga varelser.”

Mellan de tematiska mötena avhandlades sällskapet agenda, organisation och namn. En kommitté tillsattes och formulerade ett måldokument i tio punkter om i första hand individuell frihet, konkurrens, legalt och institutionellt ramverk, begränsning av statens makt och kritik av historiska utvecklingslagar. Dokumentet omarbetades raskt av Robbins till ett principuttalande i sex punkter vilket godkändes av alla utom Maurice Allais.

Allt som allt är Caldwells insats berömlig. Nu kan marknadsliberalismens vänner såväl som fiender, om de vill, skaffa sig en uppfattning om de diskussioner som möjligen lade grunden till den nyliberalism som vann terräng under 1980- och 1990-talen och som i dag attackerar inte bara från vänster utan också, och inte minst, från höger.

REFERENS

Hartwell, R M (1994), *A History of the Mont Pèlerin Society*, Liberty Fund, Indianapolis.

Tingsten, H (1971), *Mitt liv – tidningen 1946–52*, Bokförlaget PAN/Norstedts, Stockholm.